

Kronika

CARLAS SCHMITTAS IR POLITINIS ROMANTIZMAS: NAUJAS LIETUVOS POLITINĖS FILOSOFIJOS TYRINĖJIMŲ PUSLAPIS

Vokiečių teisės ir politikos filosofas Carlas Schmittas šiandien jau laikomas Vakarų politinės minties klasiku: be jo pasiūlytų suvereniteto, politiškumo, išimtinės padėties sampratų sunkiai įsivaizduojamas nūdienos politinės filosofijos tyrimų laukas. Lietuvoje Schmitto politinė mintis dar menkai žinoma ar juo labiau plėtojama – tik neseniai leidykla „Versus aureus“ išleido jungtinį Schmitto politinės teologijos tyrimų vertimą (*Politinė teologija / Politinė teologija II*, vertė Antanas Gailius, 2014). Neatsitiktinai įvadą šiam vertimui pasiūlyta parašyti Linui Jokubaičiui, kurį galima apibūdinti kaip nuodugniausiai Schmitto politinės minties palikimą šiuo metu Lietuvoje analizuojantį tyrinėtoją. 2015 m. rugsėjo 25 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete L. Jokubaitis sėkmingai vainikavo pastarųjų metų darbo su vokiečių juristo mintimi etapą, apsigindamas humanitarinių mokslų filosofijos krypties daktaro disertaciją „C. Schmitto politinė filosofija: *Politische Romantik* svarba“. Disertacijai vadovavo prof. habil. dr. Marius Povilas Šaulauskas (VU), konsultavo prof. habil. dr. Vytautas Radžvilas (VU).

Paminėtina, jog L. Jokubaitis yra pirmasis doktorantas, filosofijos krypties disertaciją apsigynęs pagal naująją gynimo tvarką: nuo šiol nebelieka vadinamojo oponento pozicijos, iš esmės visi gynimo komisijos nariai tampa doktoranto oponentais. Nesusidarė įspūdis,

kad šis pokytis turėtų didesnės reikšmės gynimo eigai; neįprasčiau buvo tai, kad gynimas vyko ne tradicinėje ir aptariamai progai tinkamesnėje 201 auditorijoje, o paskaitoms skirtoje 303-iojoje. Gynimo komisijai vadovavo prof. habil. dr. Rita Šerpytytė (VU RSTC), kiti nariai – prof. dr. Algirdas Degutis (LKTI), prof. dr. Saulius Geniušas (The Chinese University of Hong Kong), dr. Vytautas Rubavičius (LKTI) ir prof. dr. Algimantas Valantiejus (VU).

Pagrindinis L. Jokubaičio disertacijos tikslas – įrodyti, kad Schmitto ankstyvasis veikalas *Politinis romantizmas* turėtų būti interpretuojamas kaip integrali ir svarbi vokiečių teoretiko politinės filosofijos dalis. Be šioje knygoje plėtojamų sampratų ir sąvokų neįmanoma suprasti garsesnių Schmitto Vei-maro laikotarpio veikalų, tokių kaip *Politinė teologija* ir *Politiškumo sąvoka* (pastarosios knygos lietuviško vertimo stoka – nuviliantis kultūros faktas). Kaip įrodinėja L. Jokubaitis, žymesniuose Schmitto tekstuose plėtojamų idėjų ir motyvų užuomazgas galima aptikti jau *Politiniame romantizme*. Disertacijos struktūra ir turinys patvirtina, kad tikslas nėra toks siauras, kaip atrodo iš pradžių, – pateikiamas ne tik atidus *Politinio romantizmo* skaitymas, bet ir kitų pagrindinių Schmitto veikalų interpretacijos, jų konceptualiniai sąryšiai su ankstyvuoju veikalu. Vis dėlto keliems gynimo komisijos nariams – A. Degučiai ir

V. Rubavičiui – disertacijoje pritrūko platesnio pobūdžio apibendrinimų, pasvarstymų apie Europos Sąjungą krečiančias problemas, liberaliosios demokratijos dekadansą ir pan. Kadangi išsikelti disertacijos uždaviniai buvo visai kiti, L. Jokubaitis pagrįstai mėgino grąžinti diskusiją iš politologinio-ideologinio lygmens į jam rūpimą akademinį tyrimų lauką, kuriame įtakingi Schmitto interpretatoriai jau ne vienerius metus diskutuoja apie skirtingų vokiečių juristo veikalų tarpusavio santykių, nenuoseklumus ir problemines įtampas.

Į gausų Schmitto tyrinėtojų būrį L. Jokubaitis įsirašo pateikdamas savitą *Politinio romantizmo* interpretaciją. Jis atmeta požiūrį, esą šis veikalas tėra Schmitto „atsisveikinimas su jaunystės estetizmu“. Disertacijoje įrodinėjama, kad *Politinis romantizmas* – tai reikšmingas, daug svarbių aspektų apie Schmitto pažiūrų visumą atskleidžiantis veikalas. Pasak L. Jokubaičio, Schmitto pateiktą politinio romantizmo kritiką derėtų suprasti kaip moderniosios politinės mąstysenos kritiką. Vienas ryškiausių pavyzdžių – amžino, nesibaigiančio pokalbio idėjos kritika, kurią Schmittas plėtoja knygoje *Parlamentinės demokratijos krizė*. Schmitto akimis, šią parlamentarizmą grindžiančią nenutrūkstamos diskusijos idėją pirmieji pasiūlė politiniai romantikai, kiekvieną rimtą politinę dilemą ar priešpriešą siekė išspręsti ją paneigdami ir pakildami į „aukštesnio trečiojo“ poziciją, tokiu būdu vis atidėliodami sprendimą ir išsisukdami nuo politinės atsakomybės. Lengvabūdiškas politinių pozicijų kaitaliojimas ir konformizmas, vieną dieną revoliucinės, kitą dieną kontrevoliucinės romantikų nuotaikos – tai moderniojo politinio gyvenimo simptomai, išryškėję politinių romantikų nuostatose.

Pasak Schmitto, šių simptomų paplitimą lėmė ne specifinės romantikų pažiūros (jų neįmanoma subendravardiklinti), o specifinis

politinių romantikų požiūris į juos supantį pasaulį. Šioje vietoje Schmittas pasiūlo šią išties originalaus – subjektyviojo okazionalizmo sampratą, kuri paaiškina politinių romantikų nuostatą tikrovės atžvilgiu. Modifikavę N. Malebranche'o okazionalizmą, į Dievo vietą romantikai pastato subjektą ir jo vidujybę paskelbia vieninteliu atskaitos tašku. Pasaulio įvykiai, bendrapiliečiai ir jų negandos, valstybinės institucijos – visa pavirsta progomis (*occasione*), žadinančiomis individo vaizduotę ir kūrybines galias. Užtuot ėmęsis aktyviai ir atsakingai spręsti jo šalį kamuojančias problemas, romantikas saugiai ir neįpareigojamai įsitaisto savo vidujybės citadelėje, politinius įvykius traktuodamas ironiškai, kaip medžiagą dar vienam romanui ar eilėraščiui. Tokiu būdu Schmittas modernųjį individualizmą ir jo sąlygotą tikrovės nupolitinimą, kurį kritikuoja savo garsiausiuose tekstuose, subtiliai peraiškina remdamasis originalia subjektyviojo okazionalizmo samprata. Tai patvirtina L. Jokubaičio tezę, kad Schmitto *Politinis romantizmas* svariai praturtina Schmitto politinės filosofijos visumą, papildydamas ją unikaliais teoriniais įrankiais. Be rafinuotos politinio romantiko požiūrio į pasaulį analizės būtų sunku įvertinti kituose Schmitto veikaluose aptinkamą moderniojo individualizmo ir su jo išgalėjimu susietų depolitizacijos tendencijų kritiką.

Viena iš L. Jokubaičio disertacijos stiprybių yra atsisakymas pateikti vien Schmitto apologetiką – autorius nevengia aptarti ir Schmitto minties trūkumų bei nenuoseklumų. Darbo pabaigoje L. Jokubaitis parodo, kad Schmitto požiūris į tokius autorius kaip Edmundas Burke'as ir Jean-Jacques'as Rousseau yra prieštaringas ar bent jau dviprasmiškas. Burke'as vienoje vietoje traktuojamas kaip katalikų kontrevoliucionierių (L. Bonald, J. de Maistre, D. Cortés) pasaulėžiūrai

artimas antiromantikas, kitame veikale britų mąstytojas jau priskiriamas politiniams romantikams. Savo ruožtu Rousseau traktuojamas kaip moderniosios demokratijos sampratos kūrėjas, nors kitoje vietoje apibūdinamas kaip romantikas. Pagal Schmitto politinio romantizmo sampratą, politiniai romantikai nepajėgūs pateikti savitų politinių koncepcijų, tad čia iškyla prieštara. Faktas, kad L. Jokubaitis nevengia kritikuoti pagrindinio savo tyrimo „herojaus“, yra sveikintinas minties savarankiškumo žymuo.

Kad ir kaip ten būtų, gynimo komisijos nariai nevengė išdėstyti savo teorinių priekaištų. Rimčiausią pastabą pasakė R. Šerpytytė: ji sukritikavo L. Jokubaičio sprendimą neįtraukti Schmitto politinio romantizmo koncepcijos palyginimo su kitomis romantizmo sampratomis. Komisijos pirmininkės požiūriu, rašant disertaciją būtų buvę prasminga aptarti pačių romantikų idėjas taip patikrinant, ar Schmittas nepateikė pernelyg šališkos romantizmo interpretacijos. Schmittas daug dėmesio skyrė Adamo Müllerio ir Friedricho Schlegelio idėjoms, tačiau romantikų būta daug daugiau ir todėl išsamus romantizmo tyrimas reikalautų nepalyginti platesnės romantikų idėjų analizės. R. Šerpytytei sukėlė įtarimą vienpusiškas Schmitto interpretacijos priėmimas, ant kurio suręsta visa disertacija. L. Jokubaitis į šį priekaištą atsakė pakartodamas, kad jo darbo tema buvo ne romantizmo, bet konkrečiai *politinio romantizmo* tyrimas ir šios koncepcijos vieta konkrečiai Carlo Schmitto filosofijos visumoje. Šio filosofo koncepcijos ir kitų romantizmo sampratų palyginimas būtų neleistinai išplėtęs tyrimą.

R. Šerpytytė taip pat klausė, kodėl L. Jokubaitis nepaminėjęs Lietuvoje atliktų Schmitto tyrimų. Kaip paaiškėjo, čia turimi omenyje klausimo autorės ir jos bendraminčių atlikti Giorgio Agambeno ir Jacques'o

Derrida tyrinėjimai. L. Jokubaitis paaiškino, kad jo disertacijos tikslas buvo ištirti paties Schmitto filosofines prielaidas ir intencijas, tad jis rėmėsi tais interpretatoriais, kurie analizuoja Schmittą, o ne pasinaudoja vokiečių juristo idėjomis tik kaip atspirtimi savo pačių filosofinių koncepcijų formulavimui. L. Jokubaitis pagrįstai baiminosi, kad Agambeno ir Derrida pateiktų Schmitto interpretacijų analizė pernelyg nutolintų nuo disertacijoje išsikeltų uždavinių įgyvendinimo.

A. Valantiejus atkreipė dėmesį į metodologinį disertacijos pagrindą. Pasak recenzento, L. Jokubaitis lyg ir išsikelia tikslą politinio romantizmo sampratą aptarti istoriškai-deskriptyviai ir analitiškai-kritiškai. Vis dėlto, A. Valantiejaus teigimu, disertacijoje akivaizdžiai dominuoja aprašomasis stilius, atsisakant kritiškiau vertinti paties Schmitto idėjas. Panašią pastabą dėl „filologinio“ darbo pobūdžio pareiškė Saulius Geniušas – jis pasigedo filosofinės argumentacijos. Atsakydamas L. Jokubaitis pripažino, kad disertacija laikytina filosofijos istorijos, o ne filosofijos darbu. Pasak jo, atlikus kruopštų istorinį darbą bus galima pereiti prie autentiško autorinio filosofavimo. Disertanto akimis, ribotas Schmitto intencijų ir skirtingų veikalų sąsajų supratimas sudarytų klaidingo filosofavimo prielaidas.

Norėčiau tikėtis, kad L. Jokubaitis tesės savo pažadą ir būsimuose straipsniuose bei knygoje atsiskleis kaip originalus politikos filosofas, o ne kaip filosofijos istorikas. Baigdamas norėčiau pasiūlyti galimą būsimų tyrinėjimų trajektoriją. Disertacijoje L. Jokubaitis net keliuose skyriuose kartoja mintį, esą Schmitto politinės filosofijos branduolį sudaro teologinės (H. Meier) ir katalikiškos (H. Ball) prielaidos. Šį požiūrį verta paanalizuoti išsamiau. Neužtenka pasiremti Schmitto teiginiu, esą Ballas jį perprato geriausiai – būtina Schmitto idėjas palyginti su Šventuoju Raštu

ir įtakingų katalikų teologų samprotavimais apie politiką. Ypač daug įtarimų kelia Schmittto politinio sprendimo koncepcija. Vienas prieštarinčiausių Schmittto postulatų teigia: „Normatyviai žiūrint sprendimas gimsta iš nieko.“ Šie kataliku laikantis mąstytojas atvirai deklaruoja, kad politinių sprendimų pagrindas yra normatyvinis vakuumas, o ne dešimt Dievo įsakymų ar prigimtinė teisė. Ar šv. Augustinas, šv. Tomas Akvinielis leistų sau ištarti teiginį, kad sprendimas gimsta iš nieko? Būtent šį priekaištą Schmittui pareiškia įžvalgūs komentatoriai Leo Straussas ir Karlas Löwithas. L. Jokubaitis disertacijoje aptaria Strausso komentarus Schmittto *Politiškumo sąvokai*, tačiau kritiškiausias Strausso pastabas ignoruoja. Pernelyg skubotai L. Jokubaitis atmeta ir Löwitho interpretaciją.

Politinėje teologijoje gausu teiginių, patvirtinančių Löwitho įtarimą, kad Schmittui rūpi sprendimas dėl sprendimo, neatsižvelgiant į jo turinį. Straussas Schmittui pasako to paties pobūdžio priekaištą. Sveikintina, kad L. Jokubaitis pastebėjo Schmittto nenuoseklumus Burke'o ir Rousseau vertinimuose. Tačiau dabar jis turėtų sutelkti dėmesį į daug fundamentalesnius Schmittto filosofijoje užkoduotus prieštaravimus. Schmittto tyrinėjimų autoritetas H. Meieris, kuriuo svariai remiasi L. Jokubaitis, neretai patogiai apeina problemiškesnius šio filosofo pareiškimus. Norėčiau tikėtis, kad L. Jokubaitis to nedarys ir ateityje pateiks originalių teorinių sprendimų dėl sudėtingiausių ir politinės filosofijos požiūriu reikšmingiausių Schmittą gaubiančių kontroversijų.

Simas Čelutka
UCL / Queen Mary,
University of London